

LITERATUUR

ANONYMUS, 1985. IKL Jaarverslag / voorlichtingsfolder. Roermond.

ANONYMUS, 1986. Voorontwerp Streekplan Zuid-Limburg. Hoofdgroep R.O.V., Provincie Limburg. Maastricht.

GELDERBLOM, L., R. KUIJSTERS & L. MEUSEN, 1985. Ecologische Infrastructuur en Landinrichting. Me-

dedeling 78, vakgroep Cultuurtechniek. Wageningen.

MÖLLER, D., 1984. Berücksichtigung ökologischen Belange in Flurbereinigungsverfahren, Heft 74. Münster.

NELEMANS, M., 1979. De biologische betekenis van houtsingels in het Z.W.K., in het bijzonder voor loopkevers. Rijksuniversiteit Groningen.

NOOREN, M.J., 1982. Vegetatiekundige inventarisatie van houtwallen, heggen en andere beplantingsstroken in Nederland. RIN-rapport 82/7.

Arnhem.

SCHOUTEN, C.J., M.C. RANG en P.M.J. HUIGEN, 1985. De omvang en gevolgen van de erosie en wateroverlast in Zuid-Limburg. Utrecht.

VAN EIJSDEN, G.G. & A.C. IMESON, 1985. De relatie tussen erosie en enkele landbouwgewassen in het Ransdalerveld, Zuid-Limburg, Landschap 2: 133-142.

WESTHOFF, V. & E. WEEDA, 1984. De achteruitgang van de Nederlandse flora sinds het begin van deze eeuw. Natuur en Milieu 8, (7-8): 8-17.

RECENTE VONDST VAN EEN RINGSLANG (*Natrix natrix* L.) TUSSEN HECHTEL EN HELCHTEREN (PROV. LIMBURG, BELGIË) EN COMMENTAAR OP VERSPREIDINGSGEGEVENS

J. BURNY, B.P. 188, Makokou, Gabon

G. HANEKAMP, Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Postbus 46, 3956 ZR Leersum

Op 18 juni 1985 vond de tweede auteur op de westzijde van de rijksweg N15 Hasselt-Eindhoven ca. 4 km ten zuiden van Hechtel een dode volwassen Ringslang (*Natrix natrix*). Het dier was kennelijk door het verkeer gedood, vrijwel zeker hoogstens een dag voor de vinddatum.

Het gaat hier niet om de eerste melding van de aanwezigheid van de Ringslang in de Kempen en aangrenzende gebieden, maar het betreft wel de enige ons bekende recente betrouwbare waarneming.

Hoewel het lichaam grotendeels was vermorzeld, kon de totale lichaamslengte op ca. 80 cm worden bepaald. Belangrijke kenmerken zoals de geelwitte vlekken achter de kop waren duidelijk te zien. Gezien de staat waarin het lichaam verkeerde en het feit dat de vakantiereis net was begonnen, zijn de resten niet verzameld. De vindplaats ligt in het gebied van de bovenloop van de vallei van de Zwarte Beek.

DE VROEGERE MELDINGEN IN DE BELGISCHE KEMPEN EN IN DE BELGISCHE PROVINCIE LIMBURG

De aangestipte uurhokken in de recentste Belgische herpetologische atlas (PARENT, 1985: p. 168) en de inmiddels aan het licht gekomen gegevens:

A IN HET SCHELDEBEKKEN

1. B4-27: Kalmthout - De Nol (HAVERMANS, 1942);
2. B6-41: Oud-Turnhout - De Liere-man (ANONYMUS, 1983 en mond.

meded. G. Luyts, dec. 1985): introductie omstreeks 1975; geen recente waarnemingen);

3. C5-27, C5-37 en C5-38: Lichtaart (SCHREITMÜLLER, 1935) en recente introductie in het natuurreservaat De Zegge;
4. D6-48: Bokrijk (BAMPS, 1894);
5. D6-58: Diepenbeek (BAMPS, 1894);
6. D7-41: Genk - natuurreservaat De Maten (waarneming van G.H. Parent in 1954 of 1955);
7. E6-15: Wijer (BAMPS, 1894);
8. E6-25: Kortenbos (BAMPS, 1894);
9. E6-56: Heers (ANONYMUS, 1934);
10. E6-46: Borgloon (BAMPS, 1894);

B IN HET MAASBEKKEN

11. D7-26: Dilsen (mededeling van Mevr. H. Bronders-Lefever aan Parent in 1969);
12. E7-44: Eben-Emael (verschillende goed gedocumenteerde recente waarnemingen van C. Tihon; pers. mededelingen aan Burny).

Voor het Scheldebekken is bovendien een niet exact te localiseren melding voor de omgeving van Leuven te vin-

den in de Sélys Longchamps, 1842: p. 175.

Op de kaart in PARENT (1985) zijn bovendien ook de hokken C7-57 en E7-14 aangestipt. Ze slaan respectievelijk op een gegeven uit Echt en uit Maastricht. Beide zijn overgenomen van de verspreidingskaart in de voorlaatste Nederlandse herpetologische atlas (BERGMANS, PARENT en DE FONSECA, 1981). In dat werk en in de inmiddels verschenen nieuwe atlas van de Nederlandse amfibieën en reptielen (BERGMANS en ZUIDERWIJK, 1986) zijn voor de aan Belgisch Limburg grenzende gebieden in Noord-Brabant en Zuid-Limburg verschillende verspreide Ringslangmeldingen opgenomen (zie ook VAN BUGGENUM en HERMANS, 1986).

C NIET-GEKARTEERDE MELDINGEN

Aan het hierboven opgesomde lijstje van 12 gegevens kunnen voor de Limburgse Kempen en voor de Demervallei enkele niet-bevestigde meldingen worden toegevoegd. Het gaat om de hardnekkige berichten als zouden er af en toe Ringslangen zijn gezien in het vijfvergebied te Zonhoven, Kuringen en Zolder, waarvan de eerste auteur reeds eerder melding maakte (BURNY, 1984); over een jeugdwaarneming van J. Bijnens (Gellik) in de benedenloop van de Ziepbeek te Rekem; om een tweedehandse, mondelinge mededeling over een mogelijke, recente waarneming van een Ringslang in de benedenloop van de Bosbeek te Neeroeteren; om de vermelding van de aanwe-

zigheid van 'adders' in een voor de Ringslang geschikt gebied te Zichem (D5-38) in een - weliswaar literair - werk van ERNEST CLAES (1951) en om een onzekere waarneming in de middenloop van de Zwarte Beek te Koersel in de winter van 1980-1981. Twee in het reservaat werkende arbeiders hebben toen in de wortelkruit van een nabij de Zwarte Beek groeiende Zwarte els (*Alnus glutinosa*) een overwinterende 'slang' gevonden. Het gekwetste dier is meegenomen naar een verwarmde keet en dus goed geobserveerd. Tijdens een herpetologische inventarisatie in de vallei van de Zwarte Beek (BURNY, 1986; erratum in Natuurhist. Maandbl., 75 (10): 163) zijn de beide mannen in de zomer van 1985 onafhankelijk van elkaar ondervraagd. Het plaatje met de ringslangen in de gids van ARNOLD, BURTON en OVENDEN (1978) is hun voorgelegd. Een van de betrokkenen wees zonder aarzelen de - sterk op de Ringslang lijkende - Aderringslang (*Natrix maura*) aan; de andere wist geen enkel plaatje aan te wijzen, ook niet dat van de Hazelworm (*Anguis fragilis*). Het gebied in de vallei van de Zwarte Beek waar deze waarneming plaatsvond (de Overslag), vormt ongetwijfeld een geschikt biotoop voor de Ringslang. Tegen het einde van de jaren 1970 zijn in het natuurreservaat Het Hageven te Neerpelt twee of drie uit de Argonne (Frankrijk) afkomstige Ringslangen uitgezet. Er is sindsdien niets meer van gemerkt (mond. meded. G. Jannis; men kent de verantwoordelijke, het is niet onze informant).

DISCUSSIE

Het is niet geheel uitgesloten dat er in de onder A en B opgesomde gegevens enkele niet geheel betrouwbare meldingen opgenomen zijn (die van SCHREITMÜLLER bijvoorbeeld). Voor zover bekend zijn ze ecologisch aanvaardbaar. Het verspreidingsbeeld van de Ringslang in het bestudeerde gebied valt uiteen in drie groepen vindplaatsen:

- de verspreide gegevens in de Antwerpse Kempen en op de Hoge Kempen (A.1, A.3 en de nieuwe vondst);
- een concentratie van vondsten in een gebied dat zowel vochtig Haspengouw omvat als de waterrijke en relatief voedselrijke Diepenbeek (A.4 t/m A.8) en verder stroomopwaarts in het stroomgebied van de Herk (A.9 en A.10);



Figuur 1. Juvenile Ringslang. Foto: G. Hanekamp

- de gegevens uit de valleien van de Maas en van de Jeker (B).

De gelijkenis van dit verspreidingsbeeld met de situatie in de aangrenzende gebieden in Nederland is opvallend. De verspreidingskaart van de Ringslang in BERGMANS en ZUIDERWIJK (1986: 136) vertoont een zelfde beeld: verspreide vondsten op de zandgronden van Noord-Brabant en verschillende gegevens uit Midden- en Zuid-Limburg. De dichtheid van de waarnemingen in Limburg zou doen vermoeden dat het hier om het voorkomen van populaties gaat. In werkelijkheid gaat het echter om een gering aantal vondsten en betreft het zeker ten dele uitgezette exemplaren (VAN BUGGENUM en HERMANS, 1986). De drie tot nu toe uit de Belgische Kempen zonder haar zuidrand (Kalmthout, Lichtaart en de bovenloop van de Zwarte Beek) verzamelde gegevens vormen op zichzelf maar een zwakke basis voor de veronderstelling, als zou deze slang daar inheems zijn. Anders is het gesteld wanneer ook de gegevens uit de omliggende grote valleien worden betrokken: de Jeker, maar ook de Maas en de zijrivieren van de Demer. De soort lijkt goed vertegenwoordigd te zijn geweest in vochtig Haspengouw en op de aansluitende zuidrand van het Kempisch Plateau; ze was zeker nog tot voor de grote 'saneringswerken' in het begin van de jaren 1980 een algemene verschijning in de benedenloop van de Jeker te Eben-Emael en Wonck. Verder dient er rekening gehouden te worden met een mogelijk spontaan - zij het sporadisch - voorkomen in de valleien van de Maas en haar zijrivieren

ten noorden van Maastricht. In Belgisch Limburg zijn er vermoedelijk nog aanvullende gegevens uit dit gebied te verzamelen mits men in vertrouwelijk contact kan komen met plaatselijke, oudere natuurkenners. Voor een exacte evaluatie van de vondsten in de hierbij aansluitende landschappen van Nederlands Zuid-Limburg (VAN BUGGENUM en HERMANS, 1986) moet o.i. ook rekening gehouden worden met de Jekerpopulatie en met de mogelijkheid dat vandaaruit - vroeger meer dan nu - via de rivier verspreide dieren verantwoordelijk zijn voor de geïsoleerde waarnemingen in de uurhokken rondom en ten noorden van Maastricht.

Indien zich in de Kempen of in de aangrenzende gebieden nieuwe waarnemingen zouden voordoen, is het dringend gewenst dat het betrokken dier al dan niet tijdelijk verzameld wordt om aan een grondig systematisch onderzoek te worden onderworpen. Het is immers niet uitgesloten dat zich in Belgisch Limburg - zoals het geval lijkt te zijn op de Brunssummerheide - op basis van uitgezette dieren een nieuwe mengpopulatie van verschillende ondersoorten Ringslangen ontwikkelt. Een juiste evaluatie van deze vondsten is van essentieel belang voor de uitbouw van een gefundeerd natuurbehoud dat beter gediend is met het bekend maken dan met het verzwijgen van dergelijke waarnemingen.

DANKWOORD

De auteurs danken Dr. G.H. Parent (Arlon) voor de verleende inzage in zijn herpetogeografische databank.

RÉSUMÉ

UNE COULEVRE À COLLIER (*Natrix natrix*) TROUVÉE ENTRE HECHTEL ET HELCHTEREN, EN CAMPINE LIMBOURGEOISE.

Le 18 juin 1985 le second auteur a trouvé un exemplaire de *Natrix natrix* écrasé sur la N 15 à hauteur du cours supérieur du ruisseau dit 'Zwarte Beek'. Une détermination subspécifique n'était plus possible. Cette donnée est confrontée à l'ensemble des observations du nord-est de la Belgique antérieurement publiées ou jugées fiables ayant servi à la confection de la carte de répartition dressée par Parent. Une liste d'indications nettement moins fiables est également donnée. A l'heure actuelle on ne dispose pas de données suffisamment nombreuses ou suffisamment documentées pour pouvoir se prononcer en ce qui concerne l'indigénat de *Natrix natrix helvetica* en Campine, hormis le replat au pied du Plateau de Haute-Campine dans la province de Limbourg. L'espèce a peuplé la Hesbaye humide et les terrains humides au pied du Plateau de Haute-Campine. Elle semble y avoir disparu. Jusqu'au début des années 1980 elle était encore commune dans la vallée du Bas-Geer. Certaines données et indications font croire à la possibilité d'une (an-

cienne?) présence occasionnelle spontanée dans la vallée de la Meuse et des ses affluents au nord de Maastricht. Une évaluation des données éparses pour le Zuid-Limburg hollandais devrait tenir compte de la présence d'une population dans la vallée du Geer en amont de Maastricht.

LITERATUUR

- ANONYMUS, 1934. Une vipère de taille. Le Soir (dagblad), 15 augustus 1934.
- ANONYMUS, 1983. Wielewaalnatuurreervaten. Uitgave Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie 'De Wielewaal', Turnhout, 71 blzn.
- ARNOLD, E.N., J.A. BURTON en D.W. OVENDEN, 1978. Elseviers Reptielen- en Amfibieëngids. Alle in Europa voorkomende soorten met 250 afbeeldingen in kleur. Amsterdam, Brussel, Elsevier, 272 blzn.
- BAMPS, C., 1984. Faune des Reptiles et des Batraciens de la Province de Limbourg. Bull. Sect. Scientif. et Littér. Soc. Mélophilas Hasselt, 30: 195-220.
- BERGMANS, W., G.H. PARENT en PH. DE FONSECA, 1981. Verspreidingskaarten (blzn. 234-259), in: SPARREBOOM, M. (red.): De Amfibieën en Reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Rotterdam, A.A. Balkema.
- BERGMANS, W. en A. ZUIDERWIJK, 1986. Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun Bedreiging. Vijfde Herpetogeografisch Verslag. Hoogwoud, K.N.N.V. en Lacerta, 1986, 177 blzn.
- BUGGENUM, H.J.M. van en J.T. HERMANS, 1986. De Ringslang in Limburg: een kritische beschouwing. Natuurhist. Maandbl., 75 (10): 164-166.
- BURNY, J., 1984. Hoofdtrekken van verspreiding en ecologie van de herpetofauna op en rondom de Hoge Kempen, Limburg, België. Natuurhist. Maandbl., 73 (3): 57-65.
- BURNY, J., 1986. Herpetofauna van de vallei van de Zwarte Beek en omliggende heidegebieden te Koersel, Hechtel en Helchteren (prov. Limburg, België). Natuurhist. Maandbl., 75 (6/7): 113-118; (8): 124-134; (10): 163.
- CLAES, E., 1951. Floore het Fluwijn. in: Claes Omnibus Een, 1977 (15de uitgave), blz. 9-35. Zele, D.A.P. Reinaert Uitg.
- HAVERMANS, A., 1942. Monografie over het complex 'De Nol', tweede deel. Gedenkschriften betreffende de Aloude Heerlijkheid Esschen-Calmphout-Huybergen, 9: 89-151; Jaarboek 1941-1942.
- PARENT, G.H., 1985. Atlas des Batraciens et Reptiles de Belgique (et du Grand-Duché de Luxembourg). Cahiers d'Ethologie Appliquée, 4 (3), Collect. Enquêtes et Dossiers, nr. 7, 198 blzn.
- SÉLYS LONGCHAMPS, E. de, 1842. Faune belge. Première partie: Indication méthodique des Mammifères, Oiseaux, Reptiles et Poissons observés jusqu'ici en Belgique. Liège, H. Dessain; Bruxelles, C. Muquardt; XII + 310 blzn.
- SCHREITMÜLLER, W., 1935. Ein Beitrag zur Fauna Ost-Belgien. Das Aquarium, Berlin, 1935: 161-164.

UIT DE FLORA VAN LIMBURG

AFLEVERING 29

samengesteld door J. CORTENRAAD, Heerderweg 86H, Maastricht

Zoals altijd kunt u uw waarnemingen doorgeven aan de samensteller van deze rubriek. Adres: Heerderweg 86H, 6224 LH Maastricht. Waarnemingskaartjes zijn verkrijgbaar bij D.Th. de Graaf, Bosquetplein 7, 6211 KJ Maastricht, tel.: 043-293064.

Polei (*Pulegium vulgare*). Linne, Linnerweerd, op de vlakke oever van een klein klei/grindgat, ettelijke vierkante meters bedekkend (58-53-33, zomer '85, W. de Veen). Opnieuw een vondst van deze thans zeer zeldzame soort. De groeiplaats bij Grevenbicht (zie CORTENRAAD, 1985a) is verloren gegaan door scheuren en opnieuw inzaaien van het grasland. In de Linnerweerd komt de Polei samen met Aarbeiklaver (*Trifolium fragiferum*) voor, een volgens DE WEVER (z.j.) in zijn tijd veel voorkomende combinatie op de toenmalige Limburgse groeiplaatsen.

Kleine drakekop (*Dracocephalum parviflorum*). Linne, langs het spoor, een ex. (58-53-45, juni '87, J. Geraedts & J. Cortenraad). Deze uit Noord-Amerika afkomstige soort is in Nederland een zeldzame adventief.

Wolfskers (*Atropa bella-donna*). Maastricht, op braakliggend terrein in de binnenstad, vrij veel (61-28-13, '85-'87, J. Cortenraad). De Wolfskers kwam voorheen in Nederland voornamelijk in het Krijtdistrict en daarnaast in het Subcentreuroop district voor. In het aan Zuid-Limburg grenzende buitenland is de plant niet zeldzaam op kapvlakten en langs bosranden. Ook de Wolfskers is een plant die zich in Limburg alleen kan handhaven bij een hakhout- of kapbeheer. Ook is de Wolfskers in Nederland regelmatig adventief of verwilderd gevonden, onder meer in 1955 in Maastricht. Op bovenstaande groeiplaats is de Wolfskers volledig ingeburgerd.

Handjesereprijs (*Veronica triphyllos*). Roermond, enkele tientallen exemplaren in akkerrand (58-54-14, mei '86 en

'87, J. Geraedts). Opnieuw een vondst in oostelijk Midden-Limburg van deze sterk bedreigde soort, die hier en in het IJsseldal haar laatste groeiplaatsen in Nederland heeft. De grootste populatie van de Handjesereprijs in ons land, bij Linne, is thans niet meer op deze plaats voorhanden door een verandering en intensivering van het grondgebruik in het desbetreffende perceel.

Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta* subsp. *stricta*). Baexem, in grazige berm tussen bosje en spoorlijn samen met Blauwe knoop (*Succisa pratensis*) en Echte guldenroede (*Solidago virgaurea*), een twintigtal exemplaren (58-33-51, juli '87, J. Geraedts). In de Flora van Nederland wordt deze plant nog als vrij algemeen befisteld (VAN DER MEIJDEN et al., 1983). Uit gegevens van het Rijksherbarium blijkt echter dat de Stijve ogentroost sinds 1950 in Noord- en Midden-Limburg nog in slechts vier uurhokken gevonden is. Daarmee behoort deze plant tot de grote zeldzaamheden in het gebied. In